

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΕΚΘΕΣΗ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΡΑΛΕΥΘΕΡΗ ΕΙΡΗΝΗ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: 4

ΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Το lockdown και η ελληνική γλώσσα

Ο κ. Γεώργιος Δ. Καψάλης είναι Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Φιλολογία με έμφαση στις κλασικές σπουδές και την παιδική λογοτεχνία» και πρώην πρότανης του ίδιου Πανεπιστημίου. Στο άρθρο του διατυπώνει τον προβληματισμό του για έναν όρο που μπήκε στο λεξιλόγιο των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού.

Είναι γνωστό ότι η βασική πηγή του νεοελληνικού λεξιλογίου είναι η αρχαία ελληνική γλώσσα, με ιδιαίτερη έμφαση στην ελληνιστική περίοδο. Αυτό αποδεικνύεται από λέξεις που έμειναν αναλλοίωτες στο πέρασμα τόσων αιώνων, αλλά και από λέξεις που έχουν την ετυμολογική τους αναφορά στην αρχαία ελληνική. **Επιπλέον**, στην πορεία της γλωσσικής μας διαδρομής, η αρχαία γλώσσα χρησιμοποιήθηκε στον σχηματισμό των διάφορων σύνθετων λέξεων αλλά και των αντίστοιχων λόγιων και μεταπλασμένων λέξεων. Συνέβαλε, **μάλιστα**, ουσιαστικά στην απόδοση των νοημάτων που εξέφραζε η χριστιανική θρησκεία, η οποία αποτέλεσε από μόνη της μια σημαντική πηγή εμπλουτισμού του νεοελληνικού λεξιλογίου και κατ' επέκταση της ίδιας της γλώσσας μας.

Όμως είναι, επίσης, γνωστό ότι οι Έλληνες, από την αρχαία εποχή, ήταν ένας λαός που ταξίδευε συχνά και ότι στο πλαίσιο αυτής της ευρείας και ανοιχτής επικοινωνίας ήταν λογικό **αφενός** να δανείζει γλωσσικά στοιχεία στους διάφορους λαούς, με τους οποίους ερχόταν σε επικοινωνία, και **αφετέρου** να δανείζεται από αυτούς, **είτε** από γλωσσική αναγκαιότητα, **είτε** και από μια ανεπαίσθητη ένταξη αυτών των στοιχείων στην ελληνική γλώσσα.

Βεβαίως, από τη θέση του κατακτημένου, για τετρακόσια ολόκληρα χρόνια, ο Έλληνας ήταν αναγκασμένος να εντάξει στη μητρική του γλώσσα μια σειρά λέξεων και όρων από το λεξιλόγιο του κατακτητή. Ανάλογα γλωσσικά κατάλοιπα έχουν αφήσει στη γλώσσα μας και οι διάφοροι επιδρομείς, είτε με τη μορφή τοπωνυμίων, είτε με άλλες παρεμφερείς εκφάνσεις.

Κατά συνέπεια, η αδυναμία της ελληνικής γλώσσας, ύστερα από την απελευθέρωση, για έκφραση και διατύπωση όλων των ανακαλύψεων, εφευρέσεων και πνευματικών δημιουργημάτων που είχαν συντελεστεί στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο περιβάλλον κατά τη μακραίωνη αυτή περίοδο οδήγησε σε ευρύτερες επαφές με τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες διακρίνονταν **τόσο** στον πολιτιστικό **όσο** και στον τεχνολογικό τομέα, με συνέπεια να ενταχθεί στη γλώσσα μας ένα νέο λεξιλόγιο που προερχόταν από τις χώρες αυτές.

Ωστόσο, οι νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις, που γίνονται ταχύτατα γνωστές και χρησιμοποιούνται επίσης με την ίδια ταχύτητα από ολόκληρο τον κόσμο, δηλώνονται, κατ' εξοχήν, με ξενόγλωσσους

όρους, οι οποίοι κυριαρχούν, με παραπλήσια μορφή, στις διάφορες γλώσσες. Οι γλώσσες αυτές, προφανώς και η ελληνική, δεν προλαβαίνουν πάντοτε να αναπτύξουν εκείνους τους μηχανισμούς οι οποίοι θα οδηγούσαν στην αντίστοιχη απόδοση όλων αυτών των ξενικών λέξεων και φράσεων.

Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η εγρήγορση και η άμεση αντιμετώπιση, ώστε να αρχίζει η προσπάθεια απόδοσης των όρων αυτών προτού οι όροι αυτοί επικρατήσουν με την ξενική τους μορφή.

Η ελληνική λέξη πρέπει να έχει σχηματιστεί σωστά και να μην είναι πολυσύλλαβη, ώστε να μπορεί να συναγωνιστεί την ξένη. **Ακόμη** πρέπει να είναι εύηχη, σύντομη, ευκολονόητη, ώστε να γίνεται χωρίς δυσκολία κτήμα της γλωσσικής κοινότητας. Η χρησιμοποίηση των λέξεων αυτών από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και η παρουσία τους στον Τύπο και στα σχολικά εγχειρίδια συντελούν καθοριστικά στην επικράτησή τους και, κατά συνέπεια, στον ευρύτερο εμπλουτισμό της γλώσσας μας.

Χωρίς να αναφερθώ στη θέση και στη λειτουργία παλιότερων λέξεων στη γλώσσα μας, γενικότερα, και στην κοινωνική λειτουργία τους, θα ήθελα να περιοριστώ στο σήμερα και στον τρόπο που εμφανίζεται στον ηλεκτρονικό και γραπτό Τύπο, και όχι μόνο, [...] χωρίς να συνάδει με την αισθητική και σημασιολογική λειτουργία της ελληνικής, ο όρος lockdown και το mini lockdown, τα οποία, προφανώς, και θέλουμε να αποφύγουμε όλοι!

Πρόκειται για δύο φράσεις που θα μπορούσαν να αποδοθούν εξαιρετικά στην ελληνική με το «απαγόρευση» και το «μερική απαγόρευση», λέξεις που ενδεχομένως μας φοβίζουν περισσότερο από τις αντίστοιχες ξενόγλωσσες που αναφέραμε παραπάνω και για τον λόγο αυτόν τις αποφεύγουμε. Σε κάθε περίπτωση, **επειδή** οι λέξεις λένε τις δικές τους αλήθειες, επιβάλλεται οργανωμένα και μεθοδικά, μικροί και μεγάλοι, να ακολουθήσουμε τις οδηγίες και τις προτροπές των ειδικών **ώστε** να αποφύγουμε και τα lockdown και τις απαγορεύσεις.

Καψάλης Γεώργιος Δ., «Το lockdown και η ελληνική γλώσσα», Το Βήμα. 29.10.2020

(διασκευή)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές (**Σ**) ή λάθος (**Λ**) βασιζόμενοι στο κείμενο.

α. Η χριστιανική θρησκεία αποτέλεσε πηγή εμπλουτισμού του λεξιλογίου της ελληνικής.

β. Η αδυναμία της ελληνικής γλώσσας να εκφράσει και να διατυπώσει όλες τις ανακαλύψεις, τις εφευρέσεις και τα πνευματικά δημιουργήματα οδήγησε στην απομάκρυνσή της από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

γ. Η ταχύτατη πρόοδος της τεχνολογίας δεν βοηθάει τις γλώσσες ν' αναπτύξουν μηχανισμούς απόδοσης ξενικών λέξεων και φράσεων.

δ. Για να μπορέσει μια ελληνική λέξη να συναγωνιστεί μια ξένη θα πρέπει να μην είναι πολυσύλλαβη.

ε. Οι λέξεις «απαγόρευση» και «μερική απαγόρευση» δεν είναι εύηχες, γι' αυτό τις αποφεύγουμε.

Μονάδες 10

A2. Να πυκνώσετε το περιεχόμενο των τεσσάρων (4) πρώτων παραγράφων του κειμένου.

Μονάδες 20

B1. Ποια νοηματική σχέση δηλώνουν οι διαρθρωτικές λέξεις του κειμένου: επιπλέον, μάλιστα, αφενός... αφετέρου, είτε... είτε, βεβαίως, τόσο... όσο, ωστόσο, ακόμη, επειδή, ώστε.

Μονάδες 20

B2. Στο κείμενο υπάρχει ποικιλία στη χρήση των ρηματικών προσώπων, όπως φαίνεται από τις παρακάτω περιόδους. Να εξηγήσεις τι πετυχαίνει ο συγγραφέας ως προς το ύφος του λόγου και ποια

πρόθεσή του εξυπηρετείται με το πρόσωπο που χρησιμοποιεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιπτώσεις.

- i) «Χωρίς να αναφερθώ στη θέση και στη λειτουργία παλιότερων λέξεων... θα ήθελα να περιοριστώ στο σήμερα»
- ii) «Όμως είναι, επίσης, γνωστό ότι οι Έλληνες ήταν ένας λαός που ταξίδευε συχνά και ότι στο πλαίσιο αυτής της ανοιχτής επικοινωνίας ήταν λογικό αφενός να δανείζει γλωσσικά στοιχεία στους διάφορους λαούς, με τους οποίους ερχόταν σε επικοινωνία, και αφετέρου να δανείζεται από αυτούς»
- iii) «... λέξεις που ενδεχομένως μας φοβίζουν περισσότερο από τις αντίστοιχες ξενόγλωσσες που αναφέραμε παραπάνω και για τον λόγο αυτόν τις αποφεύγουμε».

Μονάδες 10

Γ. Στο πλαίσιο της «Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας», αναλαμβάνεις να εκφωνήσεις μια ομιλία (προσχεδιασμένο προφορικό λόγο) απευθυνόμενος/η στη σχολική κοινότητα, προκειμένου να προβληματίσεις το ακροατήριο για τη φθορά της ελληνικής γλώσσας από την αυξανόμενη χρήση ξένων όρων που, σύμφωνα με την άποψη του Γ. Καψάλη, «θα μπορούσαν να αποδοθούν εξαιρετικά στην ελληνική». (250-300 λέξεις)

Μονάδες 40

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (1959-)

Ο ταχυδρόμος [απόσπασμα]

Ο ήρωας του βιβλίου ένας ταπεινός ταχυδρόμος, αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο την ιστορία του, που διαδραματίζεται σε μια ορεινή κοινότητα της μεταπολεμικής Κρήτης (από το οπισθόφυλλο του βιβλίου). Σ' όλο το δρόμο με το ποδήλατο αναρωτιόμουν μήπως η αποτυχία μου να γίνω δάσκαλος, όπως ήταν τ' όνειρό μου, έπαιξε ένα ρόλο στο ότι δεν είμαστε τώρα μαζί με την Αθηνά. Ήταν όμως περιττό να σκέφτομαι το παρελθόν, που δεν μπορούσα να το διορθώσω. Εξάλλου έπρεπε ν' αρχίσω τη διανομή και ο καιρός χάλαγε. Το λίγο φως που δεν μπορούσε να τρυπήσει τα σύννεφα, χάθηκε τελικά απ' την άλλη μεριά του βουνού και ο ουρανός χαμήλωσε πολύ.

Είδα πάνω απ' τις ελιές και τα κυπαρίσσια να πέφτει η πρώτη βροχή. Το κατάλαβα απ' το θάμπος που κάλυπτε κάθετα τον αέρα. Ήταν μόνο εκεί, μακριά, αυτή η συσκότιση του τοπίου και μου έκανε εντύπωση ότι ο ουρανός έτρεχε, ερχόταν προς τη μεριά μου. Είπα, σε λίγο θα φτάσει κι εδώ το κατακαίρι. Δεν πρόλαβα να το σκεφτώ κι αμέσως άρχισαν να πέφτουν χοντρές σταγόνες πάνω στην κάπα μου. Διακεκομμένες αστραπές αυλάκωναν τον ουρανό και φώτιζαν στιγμιαία το θαμπωμένο τοπίο. Δεν ξέρω γιατί ένιωσα μόνος τότε. Εντελώς ξαφνικά ανέβηκε στο μυαλό μου μια εικόνα αδιέξοδου. Συχνά το πάθαινα αυτό και είχα βρει τρόπο να το αντιμετωπίζω. Πήγα και σταμάτησα το ποδήλατο στην άκρη του δρόμου, απ' τη μεριά που φαινόταν η κοιλάδα. Το ένα πόδι αφημένο στο πετάλι, το άλλο ακουμπισμένο στη γη. Παρακολουθούσα το χάος που άρχιζε ακριβώς κάτω από τα πόδια μου. Το ακανόνιστο τοπίο. Τις καλλιέργειες των ανθρώπων στις πλαγιές.

[...]

Με πολλή χαρά με υποδέχτηκαν οι θαμώνες που κάθονταν αμέριμνοι στις καρέκλες. Ήταν όλοι τους γέροι. Ρώτησαν αν είχα τίποτε γι' αυτούς και τους απάντησα πως δεν ήταν η μέρα της σύνταξής τους. Βέβαια, δεν περίμεναν τίποτ' άλλο, παρά μόνο τη μέρα που θα εισέπρατταν τη σύνταξή τους. Παρατήρησα πως αμέσως συνοφρυσώθηκαν και ένας γέρος με πολύ χοντρά γυαλιά έβαλε μπρος στα μάτια του την εφημερίδα που είχε ακουμπήσει στα γόνατα, όταν μπήκα.

[...]

Η γυναίκα που κρατούσε το καφενείο, η κυρία Στέλλα εμφανίστηκε απ' το εσωτερικό δωμάτιο που έψηνε τους καφέδες. Μόλις με είδε, ήρθε κοντά μου, με χαιρέτησε εγκάρδια. [...] Η ζέστη της σόμπας

ίδρωνε τα τζάμια. Έξω δε φαινόταν τίποτα. Κοντοστάθηκε η γυναίκα, έβγαλε από την τσέπη της ένα πανί και καθάρισε το μαρμαρένιο τραπεζάκι. Καθώς καθάριζε το μάρμαρο, μου πέταξε μια φράση περίεργη, πριν απομακρυνθεί στο δωμάτιο να ψήσει τον καφέ. Είπε: «Άτυχος ήσουν που δεν έγινες δάσκαλος, να μη σε καταπίνουνε τώρα τα βουνά».

Πολύ ιδιόμορφη η διατύπωσή της, αλλά έβρισκα πως ήταν σωστή. Την είπε, δεν έδειξε κανένα αίσθημα, μια διαπίστωση νόμιζες πως έκανε και μπήκε στο δωμάτιο για τον καφέ. Εντάξει. Είχα όνειρο να γίνω δάσκαλος. Πήγα με την Αθηνά στην πρωτεύουσα του νησιού να δώσω εξετάσεις. Στο δεύτερο μάθημα με έπιασε εμετός, δεν ξέρω τι ήταν, να μην μπορώ να κρατήσω τίποτα μέσα μου. Με έβγαλαν έξω από την αίθουσα και μου είπαν να γυρίσω όταν θα αισθανόμουν καλύτερα. Με συνόδευε ένας κύριος. Είχα γίνει, μου είπε, κατακίτρινος.

[...]

Όταν μου έφερε τον καφέ η κυρία Στέλλα, άκουγα το νερό να κυλά σαν ποτάμι στους δρόμους. Είχε πολύ σκοτεινιάσει, αλλά δεν πτοήθηκα. Ήθελα να την πειράξω λίγο. Είχε ένα τρόπο να αντιδρά, που έμοιαζε με παιδί. Τα έπαιρνε όλα πολύ στα σοβαρά και τα αστεία ακόμα νόμιζε πως ήταν αλήθεια. Της είπα πως αν είχα γίνει δάσκαλος, δεν θα είχαν αυτοί ταχυδρόμο. [...] «Μάλιστα κυρία Στέλλα, θα μένατε χωρίς σύνταξη!» τέλειωσα το αστείο μου βάζοντας ιδιαίτερο τόνο στη φωνή.

Γιώργος Παπαδάκης (2022), Ο ταχυδρόμος, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, σελ. 38-41.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές (**Σ**) ή λάθος (**Λ**) βασιζόμενοι στο κείμενο.

- α. Ο ταχυδρόμος πιστεύει ότι στο χωρισμό του συνέβαλε η αποτυχία του να γίνει δάσκαλος.
- β. Ο ταχυδρόμος δεν βιαζόταν να ξεκινήσει τη διανομή παρά τον άσχημο καιρό.
- γ. Οι θαμώνες του καφενείου αδιαφόρησαν μόλις αντίκρισαν τον ταχυδρόμο.
- δ. Τα λεγόμενα της κυρίας Στέλλας βρίσκουν σύμφωνο τον ταχυδρόμο.
- ε. Η κυρία Στέλλα δεν είχε αίσθηση του χιούμορ.

Μονάδες 10

A2. Να χαρακτηρίσετε τον ταχυδρόμο όπως παρουσιάζεται στο απόσπασμα (50-60 λέξεις).

Μονάδες 20

B1. Να βρείτε δύο σημεία του κειμένου στα οποία υπάρχει περιγραφή και να δικαιολογήσετε την λειτουργία της.

Μονάδες 20

B2. Στη δεύτερη παράγραφο ο αφηγητής παρουσιάζει τις εντυπώσεις που του προκάλεσε η «πρώτη βροχή». Να εντοπίσεις μία (1) προσωποποίηση και μία (1) μεταφορά και να τις συσχετίσεις με τη συναισθηματική του κατάσταση.

Μονάδες 10

Γ. Ερμηνεία και παραγωγή λόγου (150 - 200 λέξεις)

Λαμβάνοντας υπόψη σου την «περίεργη φράση» της κυρίας Στέλλας και τη συναισθηματική κατάσταση του ταχυδρόμου, να συνεχίσεις τον διάλογό τους γράφοντας το δικό σου τέλος.

Μονάδες 40

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα κείμενα των δύο κριτηρίων όπως και οι ασκήσεις B2 και Γ έχουν αντληθεί από την τράπεζα θεμάτων.